

ΚΡΗΤΟΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΑ

Τῇ σχέσει, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν Κρητική καί Πελοποννησιακή διάλεκτο, εἶχε παρατηρήσει ὁ Γ. Χατζιδάκης. Ἔτσι, ὅταν μιλά «Περὶ τῶν διαλέκτων τῆς νέας ἑλληνικῆς», (Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, σελ. 115), δένει σὲ μιὰ γλωσσική ἐνότητα τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα «τῆς Πελοποννήσου (πλὴν τοῦ τῆς Μάνης) μετὰ τοῦ τῶν Κυκλάδων καὶ τοῦ κρητικοῦ». Καὶ στὸ «Περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς γραμματικῆς τοῦ Ἑρωτοκρίτου», (Βλ. Ἑρωτόκριτος, ἔκδοσις Ξανθοῦδίδου, σελ. 458), γράφει καὶ πάλι : «...ἡ κρητικὴ διάλεκτος, ἣ τε ἀνατολική, ἐν ἣ συνετάχθη ὁ Ἑρωτόκριτος, καὶ ἡ δυτικὴ, ἀποτελεῖ μετὰ τῆς πελοποννησιακῆς καὶ τῆς τῶν Κυκλάδων τὴν φάσιν ἐκείνην τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ νεωτέρα κοινὴ, ἥτοι ἡ γλῶσσα τῆς κοινῆς σήμερον συνηθείας».

Πόσο ἡ γνώμη αὐτὴ εἶναι σωστὴ φαίνεται ἀπ' τὸ ὅτι πολλὲς σπάνιες λέξεις, πού βρίσκονται στὰ κρητικὰ κείμενα, λέγονταν τὴν ἐποχὴ, πού δημιουργήθηκαν τὰ ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, καὶ στήν Κρήτη καὶ στήν Πελοπόννησο, καὶ λέγονται καὶ στὰ δύο μέρη ἀκόμα καὶ σήμερα. Πιὸ σπουδαῖο ὅμως εἶναι τὸ ὅτι πολλὲς ἀπὸ τὶς σπάνιες αὐτὲς λέξεις, δὲν ἀκούγονται σήμερα καθόλου ἢ σχεδὸν καθόλου στήν Κρήτη, ἐνῶ διατηροῦνται στήν Πελοπόννησο. Γι' αὐτὸ νομίζω πὼς ἡ γνώση τοῦ σημερινοῦ πελοποννησιακοῦ ἰδιώματος μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ στήν καλύτερη κατανόηση τῶν παλιῶν κρητικῶν κειμένων. Ἀπὸ τὶς σπάνιες λέξεις, πού δείχνουν τὴν συγγένεια τοῦ κρητικοῦ καὶ πελοποννησιακοῦ ἰδιώματος, ἐξετάζω παρακάτω μερικές. Οἱ συγκρίσεις γίνονται ἀνάμεσα στὸ κρητικὸ ἰδίωμα καὶ στὸ ἰδίωμα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μου Ἡλείας. Ἀπὸ τὰ κείμενα δίνω ὠρισμένα χωρία, πού βοηθοῦν στήν κατανόηση.

Π α μ π ὶ ν ω : Στέφανος Σαχλίκης, ἔκδοσις Παπαδημητρίου, στίχ. 123 :

Ἐπάμπωσέ με ἡ Γύχη μου, εἶπε μοι γεῖρε, φύγε,

Αὐτ., στίχος 587 :

Ἴδε τὸ ποῦ σ' ἐπάμπωσε ἡ Μοῖρα σου, Σαχλίκη.

Ἡ σπάνια καὶ ἄγνωστη αὐτὴ λέξις, ἀπασχόλησε πολὺ τοὺς ἐρμηνευτὲς, πού προσπάθησαν νὰ τὴν ἐξηγήσουν ἢ διορθώσουν. Ὁ Παπαδημητρίου, (Σαχλίκης, σελ. 242), ἐρμηνεύει ἐκ τοῦ ἐπι + ἀμπώθω = σπρώ-

χνω. Ὁ Ξανθουδίδης δὲν τὴν εἶχε ἀκούσει στὴν Κρήτη, ὅπως γράφει : «Παμπώνω ρῆμα δὲν γνωρίζω», («Βυζαντίς» Α', σ. 22), καὶ προτείνει νὰ γραφῆ ἀντὶ ἐπάμπωσε, ἐπόμπειρε ἢ ἐκόμπωσε. Ὁ Γεωργακάς, (Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Β', σελ. 124 - 125), δίνει στὸ ρῆμα τὴ σημασία τοῦ «παραγκωνίζω, περιφρονῶ» καὶ τὸ συνάπτει μὲ τὸ ἀπαμπώθω. Τὴν ὀρθὴ ἀποψη ἐξέφρασε ὁ Φ. Κουκουλές (Λαογραφία, 3 (1911), σ. 369), ποὺ παρατήρησε πρῶτος πὼς τὸ ρῆμα λέγεται στὴν Πελοπόννησο (Λάστα) μὲ τὴν σημασία τοῦ «ἐξαπατῶ».

Μὲ τὴν ἴδια σημασία λέγεται ἡ λέξη καὶ στὴν Ἡλεία. Δὲν σημαίνει ἀπλὰ «ἀπατῶ», ἀλλὰ ἀπατῶ κάποιον πείθοντάς τον μὲ πολλὰ λόγια. Ἡ προφορὰ ἀκριβέστερα εἶναι μπαμπώνω καὶ ἔτσι ἴσως εἶχε γράψει καὶ ὁ Σαχλίκης. Λένε : «Τὸν μπάμπωσε μὲ τὰ λόγια της καὶ βγῆκε λάδι». «Αὐτὴ μπαμπώνει καὶ ὑπουργό». «Οἱ μάρτυρες μπαμπώσανε τοὺς δικαστές». «Δὲν μὲ μπαμπώνεις ἐμένα καὶ πάψε».

Καὶ στὸ Σαχλίκη νομίζω πὼς ἡ λέξη ἔχει τὴν ἴδια σημασία. Μὲ τὰ πολλὰ, ποὺ τοῦ εἶπε ἡ Τύχη του, (οἱ συμβουλές της γιὰ νὰ φύγη ἀρχίζουν ἀπ' τὸν 87 στίχο), τὸν ξεγέλασε καὶ τὸν ἔπεισε νὰ φύγη. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία τοῦ παμπώνω νομίζω πὼς ὁ στίχος 587 πρέπει νὰ γραφῆ :

Ἴδὲ τὸ πῶς σ' ἐπάμπωσεν ἡ Μοῖρα σου, Σαχλίκη

(Ὁ Ξανθουδίδης γράφει κατὰ τὸ χ ἀπέσωσεν).

Σ γ ο μ π ι ἄ ζ ε ι : «Περὶ γέροντος νὰ μὴν πάρη κορίτσι», Ἔκδοση Wagner, στίχος 140 :

Καὶ νὰ σγομπιάζη ἡ ράχη του σὰν τὸ λαιμὸ τῆς χήνας.

Ὁ Du Cange ἀναφέρει τὸ σγομπός = ἐπίκυρτος. Στὴν Ἡλεία πολὺ συνηθισμένα τὰ σγομπιάρης (= καμπούρης), σγόμπα (= καμπούρα), σγομπιάζω (= καμπουριάζω).

Στὴν Κρήτη χάθηκε αὐτὴ ἡ σημασία. Ὀλότελα ἄσχετο τὸ κομπιάζω. Στὸν παραπάνω στίχο ἔχει ἡ λέξη τὴν ἴδια σημασία, ποὺ ἔχει ἀκόμα σήμερα στὴν Πελοπόννησο. Καὶ δὲν νομίζω πὼς εἶναι σωστὴ ἡ γραφὴ τοῦ Wagner ξγομπιάζη. Ἡ πελοποννησιακὴ λέξη βοηθᾷ στὴν ἀποκατάσταση τοῦ ξγομπιάζη σὲ σγομπιάζη. Πιθανώτατα ὁ ἀντιγραφέας εἶχε γράψει φωνητικὰ ἀντὶ σ, ζ, ζγομπιάζη.

Κ ο ρ μ ο σ κ υ λ ι ἄ ζ ω : Φορτουναῖος, ἔκδοση Ξανθουδίδη, στίχ. 31 :

... Ἀμ' εἶντα

μὲ θέλει ἐπὰ νὰ μὲ κρατῆ καὶ κορμοσκυλιασμένο

νὰ ν' τοῦτο τ' ἀξαζόμενο κορμὶ τ' ἀντρειωμένο.

Ὁ Ξανθουδίδης ἐξηγεῖ «ἀδρανής, ναρκωμένος ὡς σκύλος, κορμιασμέ-

νος». Τὴν ἐρμηνεία αὐτὴ τὴ δίνει συμπερασματικά, γιατί ἡ λέξη δὲν ἀκούγεται σήμερα στὴν Κρήτη. Στὴν Πελοπόννησο λέγεται συχνὰ γιὰ ἄνθρωπο τεμπέλη, πὺ περνᾶ τὸν καιρὸ του, σὰν τεμπέλικο σκυλί, σὰν κορμάδι, ὅπως λένε, σὰν κορμόσκυλο. Συχνὴ ἡ ἔκφραση: «Τὶ κορμάδι εἶναι αὐτὸ τὸ σκυλί». Κορμοσκυλιάζω λοιπὸν δὲν σημαίνει «εἶμαι ναρκωμένος ὡς σκύλος», ἀλλὰ «τεμπέλης σὰν τεμπέλικο σκυλί».

Κατᾶρθε, Ἐρωφίλη, ἔκδοση Ξανθουδίδη, Β', 226 :

Σ' εἶντα κατᾶρθε σήμερο βλέπει' ὁ πρικομένος

Ἐρωφίλης ἐξηγεῖ σωστὰ «ἀόριστος, κατέρχομαι = κατέπεσεν, κατήντησεν».

Ἡ λέξη δὲν λέγεται σήμερα στὴν Κρήτη. Στὴν Ἡλεία συχνότατη ἡ φράση «ἤρθε καὶ κατᾶρθε», π. χ. «ἤρθε καὶ κατᾶρθε καὶ τὸ ἀποφάσισα νὰ φύγω». Δηλαδή «ἀπόγινε πιά, ἔφθασε ὡς ἐκεῖ πὺ δὲν παίρνει ἄλλο».

Ταρναρίζω: Σαχλίκης 774:

Εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ λέγασιν, ψηλὰ τὸ ταρναρίσαν.

Ἐρωφίλης («Βυζαντις» Α', σελ. 28) ἀγνοώντας τὴ λέξη διορθώνει: τὸ ταρναρίσαν. Ὁ Σ. Παπαδημητρίου λέγει πὺς τὸ ταρναρίζω εἶναι σχετικὸ μὲ τὸ τερνάρω καὶ τερνάρω (:)

Στὴν Κρήτη φαίνεται ὅτι δὲν λέγεται ἡ λέξη σήμερα, ἐνῶ στὴν Πελοπόννησο ἀκούγεται συχνὰ μὲ τὴν ἔννοια «χορεύω τὸ μωρὸ καὶ τοῦ τραγουδῶ λέγοντας ταρνανά». Διαφωτιστικὸ γιὰ τὴν περίπτωσή μας εἶναι καὶ τὸ πελοποννησιακὸ ἐπίρρημα ταρναρισιά. Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι λέει :

πὺ περπατεῖς ταρναρισιά καὶ σέσαι καὶ λυγιέσαι.

Ἡ λέξη στὸ παραπάνω δημοτικὸ τραγούδι ἔχει χρησιμοποιηθῆ γιὰ νὰ ἔκφραση κινήσεις τοῦ σώματος. Στὸν Σαχλίκη ἔκφράζει ἀνάλογες κινήσεις τῆς ἀνθρώπινης φωνῆς. Ψηλὰ τὸ ταρναρίσαν σημαίνει λοιπὸν, «τραγουδοῦσαν σὲ ψηλὸ τόνο λέγοντας ταρνανά».

Τὸ ταρναρίζω θὰ ἔγινε ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα ταρνανά. (Βλέπε Α. Θέρου, Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, Τόμος Β', σελ. 127) :

ταρνανανάκια του

σκάσαν τὰ δοντάκια του

καὶ τὸ δημοτικὸ τραγουδάκι, πὺ λέγεται στὴν Ἡλεία, ὅταν χορεύουν τὰ μωρά :

ταρνανά τοῦ λέγανε

καὶ μοῦ τὸ παντρεύανε

*ταρνανά τοῦ λέγανε
καὶ μοῦ τὸ παινεύανε.*

Ἐνάλογο εἶναι τὸ *ταραρίζω*, πὺν πρότεινε ὁ Ξανθουδίδης. (Πρὸβλ. τὸ *τερερίζω* ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ *τερερέ*).

Καταμιτώνω: Ἡ λέξη ἀναφέρεται συχνὰ στὰ κρητικὰ κείμενα. Στὸ πιθανὰ κρητικὸ Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζώων, στίχος 1062:

*. . . . . βλέπετε καὶ σκοπεῖτε
τὴν κακομήχανον αὐτὴν τὴν μεγαλομαστόραν,
τὴν ἀλεποῦ τὴν ἄπιστον τὸ πὼς καταμιτώνει
καὶ δείχνει ἀγάπην δολερὰ καὶ εἰς τὰ δύο μέρη.*

Σαχλίκης I, ἔκδοση Wagner, στίχος 283:

*δίδει τὴν ροῦχα καὶ φελλοὺς δηνέρια νὰ ξοδιάζῃ
κλέπτει καταμιτώνεται καὶ τὸν ἑαυτὸν του βιάζει.*

Ὁ Ξανθουδίδης, «Βυζαντις» Α', διορθώνει καταμιτώνει τον.

Συναξάριον τοῦ τιμημένου Γαδάρου, στίχος 527:

*Δίχως νὰ ξεύρη μάθημα καὶ γράμμα ν' ἀναγνώσῃ
καὶ ῥήτορας ἐγένηκε νὰ μᾶς καταμιτώσῃ.*

Μὲ τὸ ῥῆμα καταμιτώνω ἔχει ἀσχοληθῆ ὁ Γ. Σπυριδάκης, «Τὸ ἔργον τοῦ μιτωτοῦ κατὰ τὸ ἐπαρχικὸν βιβλίον Λέοντος τοῦ σοφοῦ», (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melro Merlier, Ἀθῆναι, 1953, σελ. 4 - 5). Ὁ Γ. Σπυριδάκης δίνει στὸ καταμιτώνω τὴ σημασία τοῦ «καταγγέλλω στὸ μιτωτῆ, (πὺν ἦταν ὄργανο τοῦ ἐπάρχου), τοὺς παραβάτες τῶν νόμων γιὰ τὴν ὕφανση». Ἀπὸ τὶς ἄδικες καταγγελίες τὸ ῥῆμα ἀργότερα ξέπεσε στὴ σημασία τοῦ «συκοφαντῶ».

Ἡ παραγωγή τῆς μεταφορικῆς σημασίας φαίνεται πὺν πιθανὴ ἔτσι ὅπως τὴ δίνει ὁ Σ. Ξανθουδίδης, πὺν γράφει γιὰ τὸ μιτώνω, (Byzant. Neugr - Jahrb., V, 1926 - 27, σελ. 369-370: «περῶ τοὺς στήμονας εἰς τὰ μιτάρια καὶ τροπικῶς ἐμπλέκω τινὰ ἢ συλλαμβάνω εἰς παγίδα, ζημιῶ, ἀπατῶ ἢ δὲ κατὰ πρόθεσις δηλοῖ ἐπίτασιν τῆς πράξεως».

Γιὰ τὴ λέξη ἔχει γράψει καὶ ὁ Λ. Ἀλεξίου, «Κρητικὰ Χρονικὰ» τόμος Θ', σελ. 102: «Πιστεύω πὺν ἡ λέξη δὲ σχετίζεται μὲ τὴ μύτη παρὰ μὲ τοὺς μίτους, τὶς κλωστὲς = νὰ μᾶς καταμπλέξῃ, νὰ μᾶς καταμπερδέψῃ. Ὁ μίτος, τὸ δίμιτο κ.λ. κοινότατα στὴν Κρήτη».

Τὸ ἴδιο κοινὰ εἶναι καὶ στὴν Πελοπόννησο, ὅπου ἀκούγεται καὶ τὸ ῥῆμα μιτώνω μὲ τὴ σημασία, πὺν δίνει ὁ Σ. Ξανθουδίδης: «περνῶ τὶς κλωστὲς ἀπ' τὰ μιτάρια τοῦ ἀργαλειοῦ». Μ' αὐτὰ γίνεται τὸ ἀνε-

βοκατέβασμα τῶν κλωστῶν καὶ ἡ διασταύρωσή τους, πὺ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὸ φάσιμο. Τὸ πέρασμα τῶν κλωστῶν ἀπὸ τὰ μιτάρια, τὸ *μίτωμα* γίνεται ἀπὸ τὶς *μιτῶστρες*, εἰδικευμένες τεχνίτρες, γιὰτὶ ἡ δουλειὰ τοῦ *μιτώματος* θεωρεῖται δύσκολη καὶ χρειάζεται μεγάλη τέχνη.

Ὁ Γ. Σπυριδάκης, (ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 6), ἀναφέρει ὅτι τὸ *καταμιτώνω* λέγεται σήμερα στὴν Κρήτη. Φαίνεται ὅμως ὅτι εἶναι σπανιώτερο ἀπ' ὅτι τὸ *μιτώνω* στὴν Πελοπόννησο, πὺ εἶναι κοινότατο. Στὴν Κρήτη συγγενικὴ πρὸς τὸ *καταμιτώνω* - ομαι εἶναι ἡ ἔκφραση «ἔμπλεξα σὲ κακὰ μιτόχτενα».

Πετσώνω : Φορτουναῖος, Β 451 :

*Μὰ γροίκα μου, Ἀγουσίνα μου, ἂν ἔ καὶ σὲ βουλή σου,
στὸ λογισμό μου εἶνιτὰ ἄβαλα, καὶ νὰ μὲ γεβεντίσου,
ἂ δὲν τοῦ τὴν πεισώσωμε, μόνο καὶ σὺ νὰ κάμης
μόδο σὲ τούτη τὴ δουλειὰ νὰ μοῦ παρασυντριάμης.*

Αὐτ. Γ 84 :

*Τρώς τσι κατέχω το ὄλους τως μόνο μὲ τὴ θεωριά σου,
γιὰτὶ γνωρίζω τη καλὰ ἐγὼ τὴν ἀντριὰ σου,
μὰ γὼ λεγα ἀπὸ λόγου τως μακρὰ νὰ λείψης πάλι
νὰ μὴ σοῦ τὸ πεισώσουσι καὶ τώρα ὡσὰν τὴν ἄλλη.*

Αὐτ. Γ 93 :

*καὶ αὐτιὲς φοβοῦμαι καὶ κιαμιὰ μπούρα πεισώνουσίν του,
μέσα νὰ τότε βάλουσι νὰ γνάφου τὸ πεισίν του.*

Ὁ Du Cange ἀναφέρει τὸ *πεισώνω* καὶ τὸ ἐξηγεῖ : «*artem coriariam vel sutoriam exercere*», δηλ. «ἐξασκῶ τὴν τέχνη τοῦ βυρσοδέψης ἢ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ», *πεισωτὴς* = *παπουτσῆς*. Ὁ Ξανθουδίδης γράφει γιὰ τὸ *πεισώνω* : «Ἐκ τῆς κυρίας σημασίας μετέπεσε τροπικῶς εἰς τὴν τοῦ δέρω, ἀπατῶ ἢ αὐτὴ χρῆσις καὶ σήμερον». Ἡ κύρια σημασία, πὺ δὲν ἀναφέρει ὁ Ξανθουδίδης, καὶ πὺ σώζεται στὴν Πελοπόννησο, εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς, πὺ δίνει ὁ Du Cange : «βάζω πετσι, σόλες στὰ παπούτσια». Μὲ τὴ σημασία τοῦ «δέρνω», πὺ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴ σημασία «κατεργάζομαι τὸ πετσι», ἡ λέξη εἶναι, ὅσο ξέρω, ἄγνωστη στὰ χρόνια μας στὴν Κρήτη. Στὴν Πελοπόννησο ἀντίθετα εἶναι πολὺ συνηθισμένη. Συχνὴ εἶναι ἡ φράση «τὸν πεισώσανε στὸ ξύλο», «θὰ τὸ πιάσω τὸ παλιόπαιδο καὶ θὰ τὸ πεισώσω στὸ ξύλο». Στὸ στίχο Γ 84 λοιπὸν :

νὰ μὴ σοῦ τὸ πεισώσουσι καὶ τώρα ὡσὰν τὴν ἄλλη

ἐννοεῖ «νὰ μὴ σοῦ κάνουν καὶ τώρα πετσι τὸ τομάρι ἀπ' τὸ ξύλο». Ἡ λέξη ἐδῶ εἶναι συνώνυμη τοῦ *γνάφω*, πὺ ἀναφέρεται στὸ στίχο Γ 94.

Ἐντελῶς ἄσχετη μὲ τὴ σημασία «δέρνω» εἶναι ἡ σημασία «ἀπατῶ», πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, προέκυψε ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ σημασία, «κάνω παπούτσια». Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση μᾶς βοηθεῖ ἡ φράση τοῦ Φορτουνάτου *πεισῶνω μπούρλα* (Γ 93). Ὁ Ξανθουδίδης δὲν ἐρμηνεύει τὴν λέξη *bugla*, πού εἶναι ἰταλικὴ καὶ σημαίνει «φάρσα». *Πεισῶνω μπούρλα*, σημαίνει, «ἐτοιμάζω φάρσα». Ἀνάλογες εἶναι οἱ ἐκφράσεις «σκαρώνω πλοῖο» καὶ «σκαρώνω φάρσα», «ράβω κουστούμι» στὴν κυριολεξία, καὶ «ράβω κουστούμι», πού λέγεται σὲ πολλοὺς τόπους καὶ σημαίνει «κοιτομπολεύω, περιγελῶ». Πρόκειται σίγουρα γιὰ *argot*, πού μιλοῦσαν στὶς πόλεις οἱ λαϊκὲς τάξεις στὰ χρόνια τῆς Βενετοκρατίας. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι τέτοιες ἐκφράσεις *argot* βρίσκονται μόνο στὸ Φορτουνάτο.

Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω λοιπὸν στὸ στίχο Β 451 ἡ φράση ἃ δὲν τοῦ τὴν πεισῶσωμε μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῆ: «ἂν δὲν τοῦ τὴ φέρωμε», «ἂν δὲν τοῦ τὴ βράσωμε», «ἂν δὲν τοῦ τὴ σκαρώσωμε» (τὴ φάρσα). Ἴσως ὅμως στὴν ἐκφραση αὐτὴ τοῦ στίχου Β 451 νὰ ἔχουμε τὴν ἄλλη σημασία τοῦ *πεισῶνω*, «δέρνω», καὶ τότε πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ: «ἂν δὲν τοῦ κάνωμε πετσί τὴ ράχη ἀπὸ τὸ ξύλο».

Σήμερα καὶ στὴν Δ. Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο εἶναι συχνὴ ἡ ἐκφραση «τὴν πεισῶσαμε» (τὴν κοιλιά), πού σημαίνει «φάγαμε πάρα πολύ».

Ξεγκουσεμός: (Γλωσσάριον Ἐρωτοκρίτου). Ὁ Ξανθουδίδης ἐρμηνεύει: «ἀπαλλαγὴ, ἀνακούφισις ἐκ στενοχωρίας». Μὲ τὴν ἴδια σημασία λέγεται σήμερα στὴν Πελοπόννησο τὸ *ξαγκούσα*, πού πιθανῶς γίνεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *angoscia* = ἀγωνία. Ὑπάρχει καὶ ρῆμα *ξαγκουσεύω* = ἀπαλλάσσομαι, ἀνακουφίζομαι. Κοινὲς οἱ φράσεις «εἶδε κι' αὐτὸς ξαγκούσα ἀπ' τὰ παιδιὰ του», «κουράστηκα στὴ ζωὴ μου, μὰ τώρα ξαγκούσεψα πιά». Καὶ στὸν Ἐρωτόκριτο θὰ περιμέναμε φυσικώτερα τὸν τύπο *ξαγκουσεμός* ἀντὶ *ξεγκουσεμός*. Ὁ Ξανθουδίδης τὸ θεωροῖσε, ὅπως καὶ εἶναι, ἄγνωστο στὴν Κρήτη καὶ γράφει: «Σήμερον ἀντὶ τούτου λέγεται τὸ *ξεμιστεύγω*, *ξεμιστεμός*». Ἀλλὰ τὸ *ξεμιστεμός* δὲν φαίνεται νὰ ἴναι ὁλότελα ἰσοδύναμο μὲ τὸ *ξαγκούσα*.

Πολλὲς εἶναι ἀκόμα οἱ λέξεις, οἱ κάπως σπάνιες, πού εἶναι σήμερα κοινὲς καὶ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο καὶ βρίσκονται καὶ στὰ Κρητικὰ κείμενα.

Μπουκούνια: (Γλωσσάριον Σαχλίκη, Φορτουνάτου, Γαδάρου, λύκου κι' ἀλουποῦς διήγησις ὠραία). Ἡ λέξη λέγεται καὶ σήμερα στὴν Κρήτη καὶ σημαίνει *μπουκιά*. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν Πελοπόννησο. Λέγεται μόνο γιὰ τὶς στερεὲς τροφές.

Ἄλιάδα: Φορτουνάτος Β 319 :

*νά κάνωμε μαγειρευτὴ κι' ὄφτῆ μὲ τὴν ἀλιά'α
τρίπες, σγατζέτο καὶ φουκὶ καὶ πάριτη σοφεγάδα.*

Ὁ Ξανθουδίδης δὲν κάνει λόγο γιὰ τὴ λέξη, ποὺ ἀκούγεται στὴν Κρήτη σήμερα καὶ λέγεται πιὸ πολὺ μεταφορικά. Λένε: «Θὰ σὲ κάμω ἀλιάδα» = κοπανιστό. Στὴν Ἡλεία ἡ λέξη εἶναι κοινότατη. Σημαίνει τὴ σκορδαλιά, ποὺ τὴν κάνουν μὲ κοπανιστὸ σκόρδο, κοπανιστὴ παιάτα ἢ καὶ κοπανιστὸ ψωμί.

Σοφεγάδα: Φορτουνάτος Β 320. Ἡ λέξη διατηρεῖται σήμερα καὶ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀνατολικὴ Κρήτη σημαίνει φαγητὸ μὲ διάφορα χόρτα, μαγειρεμένα ὅλα μαζί. Στὴν Πελοπόννησο, ὅπως καὶ στὴν ἄλλη Κρήτη, ἡ λέξη διατήρησε τὴν ἀρχικὴ σημασία = κρέας στιφάδο. Γιὰ τὴ λέξη αὐτὴ ὁ Ξανθουδίδης γράφει: «εἶδος πνικτοῦ ἐδέσματος ἐκ κρέατος, *bever. sofegada*. Ἀκούεται καὶ σήμερον σπανίως κρέας σοφεγάδο».

Ἀφορμίζω: (Γλωσσ. Ἐρωτοκρίτου). Ὁ Ξανθουδίδης ἐρμηνεύει «ὡς καὶ σήμερον, μαίνομαι, ἐξίσταμαι τῶν φρενῶν... τὸ ῥῆμα ἀφορμίζω, ἐφόρμισε λέγεται καὶ ἐπὶ παροξυσμοῦ τῶν πληγῶν καὶ ἄλλων νόσων». Στὴν Πελοπόννησο ἡ λέξη ἀκούγεται μόνο γιὰ παροξυσμὸ πληγῶν.

Ντηροῦμαι: (Γλωσσ. Φορτουνάτου) = φοβοῦμαι. Στὴν Πελοπόννησο, μὲ τὴν ἴδια σημασία τοῦ «φοβοῦμαι, διστάζω», ἀκούγεται, σύμφωνα μὲ τὸν πελοποννησιακὸ τυπικὸ, *ντηριέμαι*.

Βατσέλλι: (Γλωσσάριον Ἐρωφίλης) = ἀγγεῖον, λεκάνη. Σήμερα στὴν Κρήτη εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἀκούγεται. Στὴν Πελοπόννησο σημαίνει μέτρο βάρους (20 ὀκάδες) γιὰ τὶς ἐλιές καὶ σιτηρά. Ὅπως καὶ στὴν Κρήτη, ἀρχικὰ θᾶταν ἀγγεῖο, ποὺ χωροῦσε 20 ὀκάδες.

Κεντινάριον: (Γλωσσ. Στεφάνου Σαχλίκη κ. ᾶ) = ἑκατοντάς. Σήμερα στὴν Κρήτη λένε: ἓνα «κεντινάρι χοχλιούς» καὶ στὴν Πελοπόννησο μετροῦν μὲ «κιντινάρια» τὰ καλάμια, τὰ σκόρδα.

Κουτσούνα: (Γλωσσάριον Ἐρωτοκρίτου) = κοῦκλα. Κοινὴ καὶ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο ἡ ἔκφραση «Τὰ κορίτσια παίζουν τὶς κουτσοῦνες» = τὶς κοῦκλες. Στὴν Πελοπόννησο λέγεται ἡ *κουτσοῦνα* καὶ τὸ *κουτσούνι*.

Σκουτέλι: Ἐμορφη Βοσκοπούλα, «Κρητικά», Α' (1933), σελ. 139 ἑξ., στίχος 157 - 8:

*Στοῦ σκουτελιοῦ τὸν πάτο εἶχε λυχνάρι
κι' ἦτονε μιὰ χαρὰ κι' ἓνα καμάρι.*

Ἡ λέξη εἶναι κοινὴ στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο. Σημαίνει πῆλινο καὶ βαθὺ ἀγγεῖο, σκύφο.

Μουροχούτα: (Γλωσσ. Φορτουνάτου). Στὴν Κρήτη σημαίνει «λεκάνη» γενικά. Στὴν Ἡλεία πῆλινη μεγάλη λεκάνη. Σὲ παλαιότερα χρόνια οἱ χωρικοὶ τῆς Πελοποννήσου ἔβαζαν τὴ μουροχούτα μὲ τὸ φαγητὸ στὴ μέση τοῦ τραπεζιοῦ, καὶ γύρω ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ἔπαιρναν ἀπ' αὐτὴν μὲ τὰ κουτάλια ἢ τὰ πηρούνια τους καὶ ἔτρωγαν. Σήμερα γιὰ κάποιον, πὺ τρώει πολὺ, λένε εἰρωνικά: «θέλει μιὰ μουροχούτα νὰ χορτάση».

Οἱ λέξεις αὐτές, πὺ ἀναφέρω, δὲν θᾶναι βέβαια οἱ μόνες κοινὲς στὴν Κρήτη καὶ στὴν Πελοπόννησο. Μιὰ συστηματικὴ ἔρευνα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση θᾶταν πολὺ ὠφέλιμη καὶ γιὰ τὴ μελέτη τῶν κρητικῶν κειμένων καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν σχέση ἀνάμεσα στὸ κρητικὸ καὶ πελοποννησιακὸ ἰδίωμα. Σχέση μεγάλη, πὺ βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν διάδοση τοῦ Ἑρωτοκρίτου στὴν Πελοπόννησο, σὲ παλαιότερα χρόνια.

ΜΑΡΘΑ ΑΠΟΣΚΙΤΟΥ